

CARLES FONTSERÈ
ESO

Índex

1 Presentació	3
2 Presentació de l'activitat	4
Objectius i competències	5
3 Estructura i contingut de la proposta	7
3.1 Presentació de Carles Fontserè	7
Carles Fontserè	7
Les fotografies de Nova York	9
3.2 Llenguatge fotogràfic: les fotografies de Carles Fontserè	11
Activitat: llenguatge fotogràfic (A)	11
Activitat: llenguatge fotogràfic (B)	13
Activitat: llenguatge fotogràfic (C)	14
Activitat: llenguatge fotogràfic (D)	15
Activitat: llenguatge fotogràfic (E)	16
3.3 El fotollibre	18
Els fotollibres de Carles Fontserè	18
El fotollibre	20
"Palabra e Imagen", la col·lecció de l'editorial Lumen	20
3.4 Fem un fotollibre!	23
Fitxes de l'activitat	25
A. PRESENTACIÓ a la fitxa de l'activitat (A)	25
A. PRESENTACIÓ a la fitxa de l'activitat (B)	26
B. DE LA IMATGE ÚNICA AL CONJUNT D'IMATGES	26
C. EL LLIBRE	27
D. PRESENTEM-LO	28
TEMES PROPOSATS	29
Contingut de cada sessió	30
De la imatge única al conjunt d'imatges	30
El llibre	31
4 Criteris d'avaluació	34
5 Materials educatius	35
6 Bibliografia	36

1 Presentació

Carles Fontserè comença a realitzar fotografies a mitjans dels anys cinquanta a Nova York. Bevent del gènere documental i l'*street photography* tan present a l'època [1], captura escenes dels carrers de diferents barris de la ciutat, parant atenció a la quotidianitat, als petits esdeveniments que tenen lloc a la gran ciutat.

Pels volts de 1966 [1], després d'haver publicat alguns reportatges fotogràfics a diferents revistes, comencen els contactes amb Camilo José Cela per elaborar un fotollibre partint de les seves fotografies de Nova York. La proposta de Cela passava per publicar un seguit de fotollibres sobre diferents ciutats del món, combinant també text i imatge. Finalment, però, el projecte va fracassar, a causa en gran mesura a la crisi internacional de 1971, moment en què totes les editorials van estar a punt de fer fallida. Cap dels fotollibres en què Carles Fontserè estava involucrat (no només Nova York, sinó també Londres, París, Roma i Mèxic, entre altres) va tirar endavant.

Les imatges que Fontserè va produir pensant en aquests fotollibres frustrats van ser, en molts casos, reaprofitades per elaborar petits reportatges fotogràfics publicats a revistes nord-americanes i catalanes. Al seu retorn a Catalunya l'any 1973, també va poder mostrar la seva obra fotogràfica en diferents exposicions, com ara "Nova York vista i viscuda". No obstant això, el projecte inicial mai es va arribar a materialitzar.

2 Presentació de l'activitat

Aquesta és una proposta de diferents activitats per fer a classe, sobre l'obra i la figura de Carles Fontserè. El docent pot obtenir els materials, per dur a terme cada una de les activitats, descarregant-los en aquest mateix web. A la secció "Material didàctic" hi ha la presentació de Carles Fontserè i el dossier pel docent. A la secció "Descàrrega de recursos" hi ha tot un seguit de fitxers ZIP amb el material per a fer les activitats. En aquest sentit es recomana seguir l'esquema de la pàgina 35 del dossier pel docent per comprendre la disposició dels materials descarregats mitjançant els ZIP.

Proposem una activitat en la qual els alumnes coneguin el llegat de Carles Fontserè i l'ordenin tot imaginant com hagués estat una col·lecció de fotollibres amb les seves fotografies. Partint d'un conjunt de fotografies de Nova York, els alumnes s'aproparan primer al llenguatge fotogràfic per tal d'entendre la mirada de Carles Fontserè, per editar després un fotollibre amb algunes d'aquestes imatges, aproximant-se a temes de narració visual i paginació, entre d'altres.

Sent el fotollibre un format en auge per mostrar el treball de diferents artistes, aquesta pot ser una gran oportunitat per entendre quines són les seves característiques i com és el procés creatiu d'elaboració d'un llibre. Al mateix temps, i tenint en compte que la proposta està pensada per fer dialogar les imatges per elles mateixes, sense cap tipus de text que les acompanyi, els alumnes coneixeran i treballaran les característiques del llenguatge visual.

En darrer lloc, val la pena destacar que, el desembre de 2016, es publica un fotollibre amb les imatges de Carles Fontserè. Així doncs, els alumnes poden comparar el seu propi treball amb el que ha realitzat una editorial dedicada exclusivament a l'edició de fotollibres [2].

L'activitat que plantejarem està organitzada en quatre blocs diferenciats: presentació de Carles Fontserè, anàlisi de les seves fotografies, descoberta del fotollibre i, com a activitat final, elaboració d'un fotollibre amb les imatges de Carles Fontserè. Cada bloc té un còmput d'hores aproximat, amb un total de 10 hores de treball. No obstant això, cada professor o professora pot adaptar l'activitat, segons el temps de què disposi.

En motiu de la celebració del centenari de Carles Fontserè, es va encarregar aquest projecte educatiu a

Àgora Serveis Culturals. El disseny pedagògic ha estat elaborat per la Lara Amat.

Objectius i competències

- De contingut
 - Conèixer Carles Fontserè i valorar el seu llegat cultural.
 - Conèixer i utilitzar terminologia específica.
 - Reflexionar sobre les imatges i el llenguatge visual de manera crítica.
 - Apreciar que l'art és una manera de donar forma a les experiències, a les idees i a les emocions.

- De mètode
 - Desenvolupar projectes col·lectius que potenciïn les possibilitats expressives dels processos artístics i afavoreixin el diàleg i la col·laboració.
 - Realitzar apunts, esbossos i esquemes en tot el procés de creació, per facilitar l'autoreflexió, l'autoavaluació i l'avaluació.
- D'actitud
 - Interessar-se per descobrir el patrimoni i la cultura catalans.
 - Responsabilitzar-se del treball en equip.
 - Escoltar i respectar els companys.

Paral·lelament, la proposta treballa les competències bàsiques següents:

- Competències comunicatives lingüística i audiovisual: en tant que els alumnes hauran de comunicar una idea a partir d'una sèrie d'imatges, però també tenint en compte que durant tot el procés hauran d'utilitzar el text per ordenar idees, i l'expressió oral, per defensar-les.
- Competències artística i cultural: no només coneixeran el treball de Carles Fontserè i altres fotògrafs contemporanis, sinó que descobriran les possibilitats creatives del llenguatge fotogràfic.
- Competència d'aprendre a aprendre: al llarg de l'elaboració del fotollibre els alumnes prendran consciència del procés de treball i aprenentatge propi, i l'hauran de compartir amb la resta de companys.
- Competències d'autonomia i iniciativa personal: l'activitat final és un projecte que incentivarà els alumnes a adquirir i aplicar valors com ara la responsabilitat, la perseverança, l'autocrítica o la capacitat d'enfrontar-se als problemes.

3 Estructura i contingut de la proposta

3.1 Presentació de Carles Fontserè

<u>Objectius</u>	Presentar Carles Fontserè Fer un primer visionat de les imatges de Carles Fontserè Apropar-se a la fotografia documental i al context històric de les imatges de Fontserè
<u>Durada</u>	1 hora
<u>Materials</u>	A. Retrats de Carles Fontserè a Nova York B. Fotografies de Carles Fontserè
<u>Metodologia</u>	Visionat d'imatges i comentari amb la classe

Per començar, proposem una presentació de Carles Fontserè que posi èmfasi en el seu trasllat a Nova York i la seva tasca com a fotògraf documental. Les imatges del fotògraf seran el vehicle del discurs: a partir de preguntes i respostes anirem construint el discurs, al qual farem les aportacions necessàries per tenir una visió àmplia del context. No és imprescindible parlar de tots els referents històrics i artístics que mencionem per entendre la proposta de Carles Fontserè, sinó que els plantejarem perquè el professorat disposi de més informació per adaptar el contingut als diferents nivells educatius.

Carles Fontserè

Carles Fontserè va ser un artista multidisciplinari que va néixer a Barcelona l'any 1916. En diem multidisciplinari perquè va tenir molts camps d'activitat: va ser cartellista, dibuixant, escenògraf, figurinista, pintor... Nosaltres en coneixerem la faceta de fotògraf, menys coneguda, tot apropant-nos a les fotografies que va realitzar de la ciutat de Nova York.

Fontserè s'estableix a Nova York a principis dels anys cinquanta en condició d'exiliat: la seva vinculació amb el bàndol republicà durant la Guerra Civil Espanyola l'obliga a fugir del país amb la victòria del general Franco, l'any 1939. Després de viure gairebé deu anys a França, on farà de dibuixant, escenògraf i figurinista, marxa a Mèxic per dur a terme un projecte amb Mario Moreno, *Cantinflas*, amb qui mantindrà una amistat al llarg dels anys. Després viatja a Nova York, torna a França, i finalment s'instal·la a la ciutat dels gratacels fins a l'any 1973, moment en què torna definitivament a



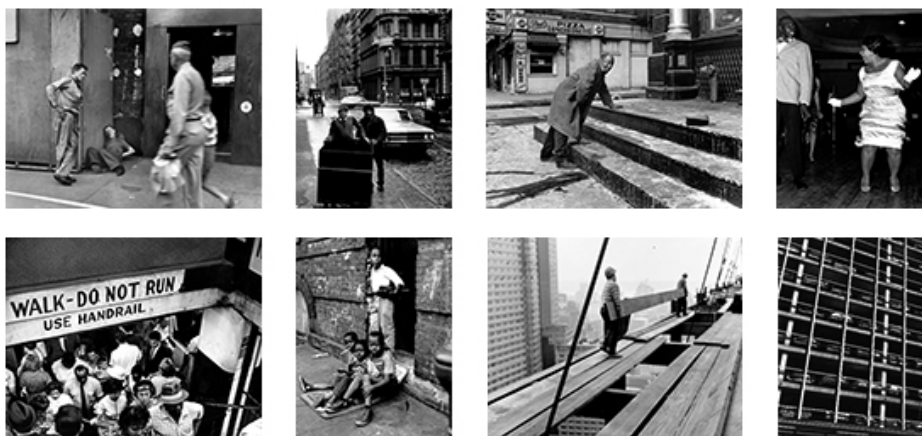


Catalunya.

A Nova York, Carles Fontserè forma part de la colònia d'exiliats espanyols que miren de buscar-se la vida a la ciutat. Al llarg de les dues dècades que passa al continent americà treballarà d'escenògraf, de dibuixant de còmics, de director artístic de la revista *Temas* o de taxista, entre d'altres. Si alguna cosa destaca de la seva estada a Nova York, però, és l'inici de la seva carrera com a fotògraf. Des de 1957 i fins a 1991, Carles Fontserè practica la fotografia com a document social.

Les fotografies de Nova York

Abans de fer un primer visionat de les fotografies de Carles Fontserè, podem preguntar als alumnes què coneixen de la ciutat de Nova York i com ho han sabut: a partir de fotografies, de novel·les, de pel·lícules, de sèries de televisió, d'un viatge que ells mateixos han fet... Podem elaborar una llista entre tots de les nostres idees prèvies de la ciutat: els gratacels, els taxis grocs, l'estàtua de la Llibertat, el pont de Brooklyn, la gent de diversos països que hi viu, etc.



Després del visionat de les fotografies, compararem les impressions que ens han generat amb les idees que ens havíem fet de la ciutat: en què es fixa Fontserè?, què fotografia?, quina imatge de la ciutat dóna? Pot ser que algunes de les idees concordin, i que d'altres siguin noves o fins i tot oposades. Això és perquè cada persona, cada artista o fotògraf, es fixa en un aspecte de la realitat diferent, ens explica la seva manera de veure i viure la ciutat. Carles Fontserè està interessat en les persones que viuen a la ciutat, en la gent que es troba pel carrer (a vegades atrafegada, a vegades passant l'estona). Ens mostra una ciutat amb grans edificis, que canvia constantment.

Fontserè aprèn a fotografiar de manera autodidacta un cop arriba a Nova York, ciutat que viu l'auge de la fotografia documental i l'*street photography*. L'any 1955 se celebra al Museum of Modern Art de Nova York l'exposició "The Family of Man"¹, comissariada per Edward Steichen, que planteja una mirada universal i humanista a través de l'obra de fotògrafs d'arreu del món. L'èxit de la mostra va ser contundent, i va arribar a exposar-se de manera itinerant a 37 països durant vuit anys. Uns anys abans, un grup de fotògrafs crea l'Agència Magnum amb la intenció d'assegurar els drets dels fotògrafs així com la seva independència en l'elecció del tema. L'agència, que encara funciona, ha marcat una manera d'entendre la fotografia. Henri Cartier Bresson, un dels membres fundadors, definia l'organització en aquestes paraules: "*Magnum és una comunitat de pensament, una qualitat humana compartida, una curiositat sobre el que passa al món, un respecte sobre el que està passant i un desig de transcriure-ho visualment*"[3]. Paral·lelament, el grup Photo League, sorgit a Nova York l'any 1931 i vigent fins a l'any 1951, proposa allunyar-se del formalisme per comprometre's amb la realitat de la vida urbana i de la condició de l'home. Els diferents membres del grup, entre els quals trobem Sid Grossman, Lisette Model o Berenice Abbott, van fotografiar els diferents barris de Nova York, centrant-se en les conseqüències de la Gran Depressió. Tot plegat consolida la fotografia humanista, una mirada directament relacionada amb la Segona Guerra Mundial, centrada en l'ésser humà i la seva quotidianitat, que busca posar en relleu el valor de l'home.

Les imatges de Fontserè beuen d'aquest desig de transcriure visualment allò que està passant al món, concretament, a la seva ciutat. A partir de les seves imatges, però, no només descobrim la realitat que l'envoltava, sinó sobretot la seva mirada, allò que l'interessa de la ciutat, la seva manera d'explicar-la. Mentre alguns fotògrafs contemporanis de Fontserè adopten un estil més directe, gairebé improvisat, en què la càmera de petit format posa de manifest la presència del fotògraf en l'escena², l'artista català sembla que adopta una presència discreta, de manera que es converteix en testimoni de la quotidianitat de la ciutat.

1 Podem consultar algunes de les fotografies de l'exposició al següent enllaç:
<<https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2015/nov/06/the-family-of-man-photography-united-the-planet-edward-steichen>>
[Consulta: 1 d'octubre de 2016]

2 Pensem en el treball sobre Nova York del fotògraf William Klein, que podeu consultar en el següent enllaç:
<<https://www.youtube.com/watch?v=WC2miwvtAQo>> [Consulta: 1 d'octubre de 2016]

3.2 Llenguatge fotogràfic: les fotografies de Carles Fontserè

<u>Objectius</u>	Anалitzar les fotografies de Carles Fontserè Apropar-se al llenguatge fotogràfic Valorar com una fotografia pot comunicar emocions i idees
<u>Durada</u>	1-2 hores
<u>Materials</u>	A. Fotografies de Carles Fontserè B. Fitxes de l'activitat
<u>Metodologia</u>	Treball en petit grup sobre les imatges de Fontserè i posada en comú amb la classe

Tornarem a veure les fotografies de Carles Fontserè per analitzar-les de manera més detinguda. Ens fixarem en el punt de vista, en la llum, en el motiu que fotografia, per tal de fer-nos una idea més exacta de quina era la seva visió de la ciutat.

Proposem que els alumnes s'enfrontin directament a les fotografies de Carles Fontserè a partir d'una activitat d'observació, en la qual en petit grup hauran d'analitzar les imatges a partir d'unes pautes concretes. Després, en gran grup, posarem en comú el treball d'observació, per descobrir les possibilitats del llenguatge fotogràfic.

Si es considera oportú, es pot adaptar aquesta activitat a una dinàmica en gran grup en la qual tots els alumnes comenten les imatges i el professor o professora amplia el contingut a partir de les fitxes de l'activitat.

Activitat: llenguatge fotogràfic (A)

Fixeu-vos en aquestes fotografies de Carles Fontserè i compareu-les.



- Quants personatges apareixen en cada imatge?
- És fàcil centrar-se en un d'ells?
- Què creieu que estan fent? Què més veieu en les fotografies?
- Les fotografies us donen sensació d'ordre o de desordre?
- Hi ha algun espai buit, a la fotografia?
- Des d'on està fent Fontserè la fotografia: just des de davant, des de dalt, des de sota...?
- Ens donen la mateixa sensació?

En la imatge de l'esquerra, Carles Fontserè ens presenta una escena d'agitació: apareixen moltes persones ben vestides, algunes amb papers a les mans. Estan en una sala quadrada, i sembla que la línia de l'horitzó cau lleugerament. El terra està ple de papers blancs petits. Hi ha molts personatges i pràcticament no podem centrar l'atenció en cap d'ells. Alguns miren els papers que duen a les mans, d'altres es miren entre ells, d'altres miren a la càmera. La fotografia està plena de coses: no hi ha pràcticament cap espai buit.

El fet que cap personatge sembli més important que els altres, que la imatge estigui plena de coses (persones, papers, pantalles d'ordinadors...), així com la lleugera inclinació de l'horitzó, ajuda Fontserè a traslladar aquest moment d'agitació en una sola imatge. Ens imaginem una situació caòtica: veient la imatge podem fins i tot imaginar el soroll de la sala.

En la imatge de la dreta, Fontserè planteja tot el contrari. Es tracta d'una imatge en què apareix un sol personatge, en un espai força buit: no hi ha cap cartell, cap finestra... A l'escena hi ha un canvi d'il·luminació: la dona està asseguda a l'ombra, mentre que la resta de l'escena està perfectament il·luminada. Tot plegat fa pensar en un moment d'intimitat. En aquest cas, el punt de vista també ha canviat: Fontserè està just davant d'ella, a una certa distància. Es tracta d'un punt de vista força natural, el mateix que tindriem nosaltres si l'haguéssim vist pel carrer.

Activitat: llenguatge fotogràfic (B)

Fixeu-vos en aquestes fotografies de Carles Fontserè i compareu-les.



- Quants personatges apareixen en cada imatge?
- Podem dir on són?
- A quina distància estava Carles Fontserè quan va fer la fotografia?
- Quina mida tenen els personatges? Quina mida tenen la resta d'elements que apareixen? Què és més gran?
- Ens donen la mateixa sensació?

En la imatge de l'esquerra, Carles Fontserè estava força lluny del personatge a qui fotografava. Tot i que no és l'únic personatge de l'escena (en veiem algun més caminant pel carreró), n'hi ha un que centra l'atenció de l'espectador: el que és més a prop nostre. La distància amb què ha pres la imatge ens permet veure perfectament l'espai que envolta el personatge: un conjunt d'edificis molt alts, i alguns cotxes aparcats al carrer. Tot i que el personatge apareix en una zona molt baixa de la fotografia, l'alçada dels edificis no ens permet veure el cel.

El punt de vista de la imatge sembla que posi en evidència la mida descomunal dels edificis de la ciutat, fora de l'escala humana. El personatge principal sembla encaixonat al carreró.

En la imatge de la dreta, Fontserè s'ha situat molt més a prop del grup de nens que apareix a la imatge. Tant és així

que, tot i que reconeixem que estan al carrer, no sabríem dir quin és o què hi ha. Si ens fixem en els nens, podem veure amb tot detall quina és la seva expressió, com van vestits, i fins i tot com es relacionen entre ells (el nen de la dreta sembla que agafa per l'esquena el nen que queda al centre).

En aquest cas, la ciutat no és la protagonista, sinó els personatges que l'habiten.

Activitat: llenguatge fotogràfic (C)

Fixeu-vos en aquestes fotografies de Carles Fontserè i compareu-les.



- Quants personatges apareixen a cada imatge?
- Creieu que hi ha algun personatge més important que la resta?
- Podríem dir què fan els personatges?
- Des de quin punt de vista va fer la fotografia Carles Fontserè: estava just davant del motiu, una mica més alt, més baix...?
- Ens donen la mateixa sensació?

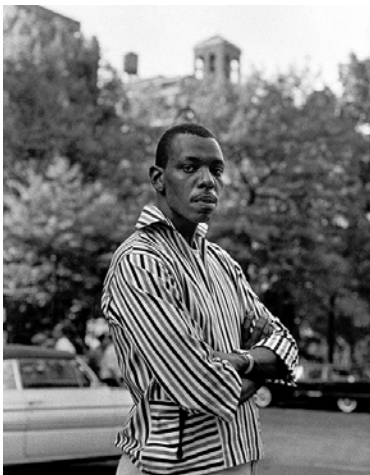
En la imatge de l'esquerra, no hi ha cap personatge més important que la resta. Carles Fontserè centra la seva atenció en l'ambient del carrer en general. Ens mostra quanta gent hi ha i què fan: n'hi ha alguns que arrosseguen materials, d'altres que sembla que esperen; alguns van molt ben vestits, d'altres sembla que van a treballar. Veiem també petits camions aturats al carrer, i també els edificis de la vorera del davant.

Malgrat que en totes dues imatges apareix molta gent al carrer, en la de la dreta Carles Fontserè centra l'atenció en un

personatge: una noia que apareix lleugerament més alçada que la resta. Mentre que la resta de vianants caminen mirant cap endavant, ella està quieta, sembla que pendent de l'arribada d'algú. Només alçant una mica el punt de vista ha aconseguit destacar el personatge, centrant-se en l'acció que està duent a terme, tenyint d'intriga l'escena. Precisament aquesta intriga dóna a l'escena un caràcter narratiu: ens imaginem què està passant i què passarà tot seguit.

Activitat: llenguatge fotogràfic (D)

Fixeu-vos en aquestes fotografies de Carles Fontserè i compareu-les.



- Què estan fent els personatges que apareixen a cada fotografia?
- Podem imaginar què passava abans de fer la fotografia i/o què passarà després?
- Creieu que Carles Fontserè va trigar molt de temps a fer la fotografia, o que va anar molt ràpid? Què us ho fa pensar?
- Ens donen la mateixa sensació?

En la imatge de l'esquerra, sembla que Carles Fontserè ha demanat permís al personatge que apareix retratat. La postura amb què apareix no sembla la d'algú que està passejant al parc, sinó la d'algú que està posant per sortir a una fotografia. Tot plegat, ens fa pensar que Fontserè no va fer aquesta fotografia en un instant, sinó que va haver de parlar amb la persona, demanar com volia que sortís, enfocar perfectament la imatge i disparar. El resultat és un retrat en el qual sembla que puguem apropar-nos directament a la persona.

En la imatge de la dreta, sembla que Carles Fontserè ha captat una escena de bany, i ha tingut l'habilitat de disparar ràpidament, congelant el moment en què el nen està volant per sobre de l'aigua. Si no hagués fet aquesta imatge de manera ràpida, veuríem directament el nen a l'aigua. Aquesta imatge dona sensació d'immediatesa: Fontserè juga amb una de les virtuts de la fotografia, la capacitat de congelar el moviment, i ens ofereix una imatge que els nostres ulls mai podran observar.

Activitat: llenguatge fotogràfic (E)

Fixeu-vos en aquestes fotografies de Carles Fontserè i compareu-les.



- On estan els personatges que apareixen a cada fotografia?
- Quins elements apareixen al voltant dels personatges?
- Creieu que la imatge té profunditat o és més aviat plana?
- Creieu que Carles Fontserè és al mateix lloc que els personatges?
- Ens donen la mateixa sensació?

En la imatge de l'esquerra, Carles Fontserè ha retratat un grup de persones que està a l'aire lliure. Veiem la vorera, un autobús darrere dels personatges, un edifici que queda a prop però tallat per l'esquerra, arbres en el mateix pla a la dreta i, al fons, un seguit d'edificis. També veiem el cel. Sembla que Fontserè també estava al carrer, com ells.

L'escena que ens planteja té força profunditat, i això ens dóna una certa sensació de llibertat.

En la imatge de la dreta, Carles Fontserè també ha retratat un grup de persones, però aquest cop estan en un interior. Fontserè, per contra, sembla que els retrata des del carrer: no veiem l'interior en el qual està el grup de persones, sinó el que envolta la finestra des d'on els veiem. Hi ha una paret, una reixa a la part inferior i un cartell sota de la finestra. Tot plegat genera una imatge molt plana, i ajuda a donar la sensació que els personatges estan tancats en un espai.

3.3 El fotollibre

<u>Objectius</u>	Apropar-se al fotollibre com a format per presentar l'obra Entendre com un conjunt d'imatges pot donar forma de projecte a una idea Conèixer exemples contemporanis de la proposta de Fontserè
<u>Durada</u>	1 hora
<u>Materials</u>	Imatges de fotollibres Enllaços a vídeos de l'interior d'aquests fotollibres
<u>Metodologia</u>	Visionat d'imatges i diàleg amb la classe

Després d'haver treballat amb les fotografies de Fontserè, havent entès com una imatge pot comunicar idees o emocions, passarem a conèixer les possibilitats que ofereix el format llibre per a la presentació de projectes. En aquest cas, no treballarem amb una sola imatge, sinó que seran les fotografies en conjunt, així com el seu diàleg i disposició a la pàgina, les que construiran el discurs.

Els fotollibres de Carles Fontserè

L'any 1958 Carles Fontserè publica les seves primeres fotografies a la revista *Temas*, en què treballa com a director artístic. Es tracta de les fotografies que acompanyen l'entrevista que Lleonard Balada fa a Victòria dels Àngels, soprano barcelonina de visita a Nova York. Aquesta serà la primera col·laboració entre Balada i Fontserè, i els inicis de la seva carrera com a fotoperiodista.

Les fotografies que Fontserè fa de la ciutat de Nova York, però, formaven part d'un projecte més personal, i no d'encàrrecs de la revista. Amb aquestes imatges, que ensenya als seus amics i coneguts, planteja fer un fotollibre: cap al 1966 comencen els contactes amb l'escriptor Camilo José Cela, que tot just havia fundat l'editorial Alfaguara. La proposta no era nova, ja que tant als Estats Units com a Espanya diversos fotògrafs estaven publicant els seus projectes en aquest format. De fet, Cela havia col·laborat l'any 1964 en l'edició del fotollibre *Izas, rabizas y colipoterras*, posant text a les fotografies de Joan Colom del barri del Raval de Barcelona. El llibre formava part de la col·lecció "Palabra e Imagen"³, ideada per Esther Tusquets, que llavors dirigia l'editorial Lumen. El volum va ser un dels més venuts de la col·lecció.

En aquest cas, la proposta de Cela passava per publicar un conjunt de fotollibres sobre diferents ciutats del món, combinant també text i imatge. La col·lecció s'havia de dir "El Hormigón y las Hormigas", i Carles

3 Per a més informació sobre la col·lecció, podeu consultar el següent enllaç: <<http://www.tusquets.com/fichag/592/01-coleccion-palabra-e-imagen>> [Consulta: 1 d'octubre de 2016]

Fontserè hi participaria no només amb les seves fotografies de Nova York, sinó també amb les de Mèxic i Roma, entre d'altres. Tot i l'entusiasme que tots dos posen en el projecte, finalment fracassa, en gran manera, a causa de la crisi internacional de 1971, moment en què totes les editorials van estar a punt de fer fallida[1].

Conscient del fracàs del projecte, i intentant donar sortida a les seves fotografies, Fontserè publica, a partir dels anys seixanta, una sèrie de reportatges a la revista *Temas* i a *El Correo Catalán* tot aprofitant imatges del seu arxiu, tant de Nova York com de Roma, Londres, París i Mèxic. Així, amb articles com “Los enamorados en la ciudad”, publicat l'any 1965 a la revista *Temas*, Fontserè recupera les seves imatges i les organitza segons temàtiques que van més enllà de les característiques de cada ciutat, per mostrar una mirada humanista, tenint en compte allò que ens uneix com a éssers humans.

El fotollibre

Un *fotollibre* és una publicació que agrupa un conjunt d'imatges sota un mateix tema, amb arguments i significats complexos. Es tracta d'un format que dóna importància al conjunt de les imatges, i no a una en concret: la manera com les ordenem o les mostrem a les pàgines del llibre estructuren l'experiència del lector, i generen una narrativa visual.

Si bé el fotollibre és un format que viu un moment d'esplendor actualment⁴, no podem dir que sigui nou: al llarg de la història de la fotografia, diferents autors han explorat aquest format per mostrar les seves imatges, incapaços de sintetitzar el seu treball en una sola imatge. De fet, si pensem en l'àlbum de fotografies veurem com, tot i que no és pròpiament un fotollibre, explora la idea de conjunt i presenta les imatges seguint un criteri concret (en el cas de l'àlbum familiar, per exemple, el criteri normalment és cronològic).

Tot seguit, proposem l'anàlisi d'alguns exemples de fotollibres contemporanis de Fontserè, tot imaginant com hauria estat la seva proposta. Deixem la porta oberta a donar un cop d'ull a propostes més actuals per conèixer les possibilitats expressives del format. Gràcies a aquest treball d'observació i reflexió, els alumnes podran elaborar, posteriorment, el seu propi fotollibre partint de les imatges de Carles Fontserè.

“Palabra e Imagen”, la col·lecció de l'editorial Lumen

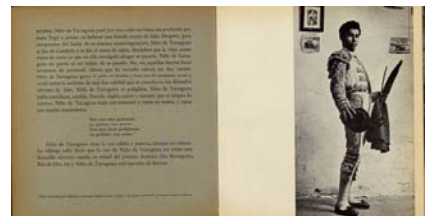
La col·lecció, que com comentàvem neix l'any 1961 de la mà d'Esther i Òscar Tusquets, buscava establir un diàleg sense jerarquia entre un escriptor i un fotògraf. La col·lecció té volums com *Toreo de salón*,

4 La Fundació FotoColectania de Barcelona va organitzar el maig de 2014 una exposició titulada «[Fotolibros. Aquí y ahora](#)», que analitzava el fenomen del fotollibre i el canvi de paradigma que ha suposat en la fotografia d'autor del nostre país. L'exposició, que es va poder veure a diferents ciutats de Catalunya, va coincidir amb una mostra proposada pel Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía: «[Fotos&Libros. España 1905-1977](#)» que, en aquest cas, feia un recorregut per la història del fotollibre espanyol.

publicat l'any 1963 i amb textos de Camilo José Cela i fotografies d'Oriol Maspons i Julio Ubiña, o *Izas, rabizas y colipoterras*, publicat l'any 1964 amb textos de Camilo José Cela i fotografies de Joan Colom. Tots els llibres tenien un format quadrat (23 x 21,5 cm), amb tapes de cartró envoltades d'una fotografia amb el títol sobreescrit.

A *Toreo de salón*, els protagonistes són els aprenents de torero que hi havia a zones dels barris del Poble Sec i de Montjuïc, a Barcelona. Les fotografies ens fan pensar en la relació que els dos fotògrafs van establir amb aquests joves que entrenaven als carrers: l'aproximació i la naturalitat dels personatges és evident. Per altra banda, els textos de Camilo José Cela són punyents, demolidors; precisament el seu caràcter paròdic provoca una certa tensió amb les imatges de caràcter realista dels fotògrafs.

Si ens fixem en la paginació, veiem casos en els quals es manipula la dimensió de la imatge per donar un efecte concret en el lector: en el retrat que mostrem, s'ha exagerat la verticalitat de la imatge, de manera que es perd informació del context en què se situa el personatge, i es combina la fotografia amb una franja de blanc que la separa del text que l'acompanya. En d'altres, es respecta la dimensió, i fins i tot es busca superar el format quadrat del llibre: afegint una pàgina desplegable podem o bé veure una imatge en una dimensió superior, a sang (sense marges), o bé combinar una imatge amb d'altres. En aquest últim cas, es dona un efecte de seqüència cinematogràfica en presentar fotografies fetes una darrere l'altra.



A *Izas, rabizas y colipoterras*, les fotografies de Joan Colom ens mostren com era el barri del Raval de Barcelona als anys cinquanta, centrant-se en aquest cas en la prostitució. Un cop més, els textos de Cela són sarcàstics, grollers, i generen una tensió amb la naturalesa de les imatges. El llibre, que mostra una imatge d'Espanya que supera el relat impol·lut que proposava Franco, va superar la censura de l'època gràcies a l'amistat de Cela amb el ministre Fraga, i es va convertir en el primer èxit de vendes de la col·lecció.

Si ens fixem en l'interior del llibre, veiem com es combinen diferents formats d'imatge, i com el text, habitualment, estableix una relació directa amb el contingut de la fotografia. En l'exemple de la dreta,

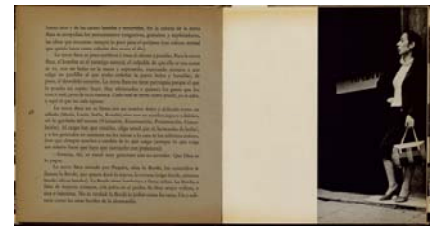


veiem com a la imatge, que té un format exageradament vertical, hi diu “habitaciones”; el text de Cela, just després del títol, comença així: ‘Habitaciones a 10 ptas., y una de propina’.

Igual que a Toreo de salón, de vegades apareix una pàgina que s'obre per oferir un format més gran. En aquest cas, ens ofereix una idea de seqüència, ja que ens mostra el mateix personatge en diferents moments del seu passeig pel carrer. Tal com passava anteriorment, el fotògraf ha disparat una sèrie de fotografies gairebé seguides, cosa que ofereix una sensació cinematogràfica que esdevé interessant.



Si ens centrem ara en les imatges, veiem com habitualment apareixen retallades, modificades. Abans parlàvem de l'exagerada verticalitat de la primera fotografia, que ens feia fixar-nos en la dona i el text; aquí tenim un



altre exemple de verticalitat, que en aquest cas permet afegir un gran espai en blanc que fa més evident la mirada de la dona. Aquest gran espai en blanc ens fa imaginar què és el que hi ha al carrer, què és el que està mirant, per què té aquesta expressió.



Finalment, trobem algunes imatges en què el personatge està completament descontextualitzat, de manera que ens ofereixen una espècie de retrat molt retallat de les dones. Un altre cop, l'espai en blanc té una importància cabdal: podrien haver ampliat la mida de la imatge, però precisament aquest blanc és el que ens fa imaginar la resta de l'escena.

Un cop hàgim analitzat alguns exemples de fotollibre, explicarem als alumnes l'activitat final: tenint en compte aquests exemples, els alumnes hauran d'elaborar un fotollibre partint de les fotografies que Carles Fontserè va fer a Nova York.

3.4 Fem un fotollibre!

<u>Objectius</u>	Elaborar un fotollibre a partir de les fotografies de Carles Fontserè Entendre com un conjunt d'imatges pot donar forma de projecte a una idea Treballar en equip
<u>Durada</u>	5-6 hores
<u>Materials</u>	A. Fotografies de Carles Fontserè (digitals, per al visionat i per a imprimir) B. Fotografies de Carles Fontserè (per fer treball previ d'esbós) C. Fitxes de l'activitat D. Esquema de possibilitats de paginació E. Exemples de la imatge única al conjunt d'imatges F. Exemples d'activitat final G. Graella per a l'autoavaluació i la coavaluació Fulls din-A4 doblegats per fer els llibrets Grapadora
<u>Metodologia</u>	Treball grupal i presentació a classe

Després d'haver analitzat les fotografies de Carles Fontserè, així com d'haver treballat les diferents propostes de fotollibres de l'època, proposem la confecció d'un fotollibre a partir de les fotografies de Nova York. L'activitat, que es realitza en petits grups, es farà partint d'una selecció de fotografies de Fontserè, i seguint unes pautes de treball concretes que ajudaran els alumnes a no perdre's en el procés de treball.

Per delimitar les possibilitats i ajudar els alumnes, hem proposat cinc temes generals: “Nova York amarga” (títol que havia de tenir el fotollibre de Carles Fontserè), “El hormigón y las hormigas” (títol de la col·lecció de l'editorial Alfaguara), “Afroamericans”, “La nit” i “Els que porten”. Depenent de l'edat dels alumnes i el temps de què es disposi per realitzar l'activitat, es podrà treballar directament amb aquests temes o bé fer-los servir com a exemple perquè els alumnes puguin triar-ne un. Per tal de fer el sorteig dels temes, tal com indica la fitxa d'activitat, el professorat disposarà d'un full amb el títol de cada proposta, juntament amb una breu descripció per guiar els alumnes. Adjuntem també un exemple de fotollibre de cada un dels temes proposats: es tracta d'un material pensat per orientar el professorat, tot i que si es considera oportú es pot mostrar a l'alumnat per ajudar-lo en el procés.

Quant a l'elaboració del llibre, per qüestions pràctiques, proposem un format din-A5 (un full din-A4 doblegat). Les fotografies de Fontserè haurien d'estar impreses, i disponibles per als alumnes, en tres mides:

- *Gran (din-A4 per les fotografies horitzontals i din-A5 per les fotografies verticals): permetrà als*

alumnes de treballar a doble pàgina o a pàgina sencera. En cas que vulguin treballar a sang, hem de tenir en compte que la impressora automàticament deixarà un petit marge en la fotografia. Per solucionar-ho, o bé imprimim les imatges a mida din-A4 en un full din-A3 i després ho retallem, o bé retallem lleugerament els fulls del llibret dels alumnes un cop maquetat.

- *Mitjà (din-A6): quant a les fotografies horitzontals, els alumnes podran posar-les a sang o retallar-les una mica per deixar marges.*
- *Petit (din-A7).*

No hi ha un nombre fix de fotografies per utilitzar. Proposem que els alumnes comencin triant deu imatges, per després descartar-ne o afegir-ne a mesura que les facin dialogar i que facin les primeres maquetes. Hauran de tenir en compte que cada plec de paper que afegim al llibre representa quatre pàgines en blanc.

A continuació, trobareu:

- *Fitxes de l'activitat:*

A) Presentació

Hi ha dos models de fitxa de presentació:

- *A → Amb els temes que proposem d'entrada*
- *B → Donant opció als alumnes perquè ells mateixos triïn el tema*

B) De la imatge única al conjunt

C) El llibre

D) Presentem-lo

- *Full amb l'explicació dels temes proposats per fer el sorteig.*
- *Contingut de cada sessió:*

De la imatge única al conjunt

El llibre

Fitxes de l'activitat

IMPORTANT: al llarg de l'activitat guardarem tot el material que hàgim utilitzat per fer el fotollibre: tots els fulls d'idees, els esbossos, les fotografies que hem triat, les que hem abandonat enmig del procés...

A. PRESENTACIÓ a la fitxa de l'activitat (A)

1. Estem a punt d'elaborar un fotollibre amb les fotografies que vam veure de Carles Fontserè. Per començar, farem grups d'unes quatre persones: poseu-vos un nom de grup per identificar-vos. A continuació, el professor/a farà un sorteig amb propostes de temàtiques.
2. Un cop tinguem el tema i n'hàgim llegit l'explicació, entre tots els membres del grup farem una llista d'idees que relacionem amb el tema, o amb les fotografies que creiem que són necessàries per explicar-lo. Per exemple: si ens ha tocat "La nit", segurament necessitarem fotografies que siguin fosques; si ens ha sortit "Nova York amarga", probablement ens interressi disposar d'imatges que representin escenes desagradables o tristes.
3. Farem un visionat de les fotografies de Carles Fontserè amb tota la classe. Un cop hàgim acabat, compararem les fotografies que hem vist amb la nostra llista d'idees: ara que hem recordat com són les fotografies potser n'hem vist alguna que ens aniria bé, o alguna idea de la llista que voldríem canviar.
4. Amb la llista definitiva elaborada, veurem les fotografies de Fontserè en paper. Triarem unes deu fotografies que ens ajudin a representar aquest tema i ens tornarem a reunir en grup. Recordeu: no triarem les que més ens agradin, sinó les que ens ajudin a explicar el tema que hem triat, seguint la llista d'idees que hem elaborat prèviament.

A. PRESENTACIÓ a la fitxa de l'activitat (B)

5. Per començar, un petit visionat de les imatges de Nova York de Fontserè que ja coneixíem per refrescar la memòria. Ens hi fixarem atentament, perquè amb elles haurem d'elaborar un fotollibre.
6. En un full, anotarem idees que ens vinguin al cap quan veiem les imatges, tot pensant possibles *temes* per al nostre llibre. Ens fixarem en què apareix a les imatges, si només apareix una vegada o és repetitiu, etc. Anotarem tantes idees com ens vinguin al cap: la infància a la gran ciutat, les estacions de l'any, la construcció de la gran ciutat, gent que no sap que està sent fotografiada, l'ambient nocturn...
7. Farem grups d'unes quatre persones: poseu-vos un nom de grup per identificar-vos. Ens reunirem i compartirem les idees que hem tingut al llarg del fotollibre. Escollirem una idea, però no ens desfarem de les sobrants: formen part del procés!
8. Abans de triar les fotografies, i amb el tema ja escollit, intentarem anotar en un full les imatges que recordem que poden anar-nos bé. Si no les recordem, podem pensar què necessitaríem per representar aquest tema. Per exemple, si volem representar la infància, necessitarem fotografies en què surtin nens; si volem representar les estacions de l'any, haurem de buscar fotografies en què es vegin els canvis (ja sigui pel clima, per la roba que utilitzen els vianants, per la llum...).
9. Un cop tenim clar el tema i tenim clar el que necessitem, veurem les imatges de Fontserè en paper. Triarem unes deu fotografies que ens ajudin a representar aquest tema i ens tornarem a reunir en grup. Recordeu: no triarem les que més ens agradin, sinó les que ens ajudin a explicar el tema que hem triat, seguint la llista d'idees que hem elaborat prèviament.

B. DE LA IMATGE ÚNICA AL CONJUNT D'IMATGES

1. Fins ara hem vist les fotografies de Carles Fontserè de manera individual, però nosaltres treballarem les imatges en conjunt. Hem de pensar en com les fem dialogar entre elles. Pararem atenció a l'explicació del professor/a i en veurem alguns exemples.

2. Posarem a prova tot allò que ens han explicat. Mirarem atentament les fotografies i intentarem establir relacions entre elles, ja siguin formals o temàtiques. Pensarem en un ordre, en com començar i com acabar, etc.
3. Potser ens adonem que hi ha alguna fotografia de les que hem triat que no ens funciona. En aquest moment, podem revisar totes les fotografies de Fontserè un altre cop i triar-ne alguna que la substitueixi. **Important:** no ens desfarem de les fotografies que ja no vulguem, les guardarem juntament amb la resta d'idees per visibilitzar el nostre procés de treball. Podem escriure a l'anvers de la fotografia alguna anotació (“primera tria”) per ajudar-nos a recordar després el procés.
4. Quan ja tinguem clar el conjunt de fotografies, que pot anar de vuit a dotze imatges, ensenyarem la selecció al professor o la professora. Després d'haver-ho comentat, i si la selecció ja és definitiva, les enganxarem en un full per recordar quin és l'ordre.

C. EL LLIBRE

1. Ja estem preparats per començar el nostre llibre. Tot i que potser no hem vist mai un fotollibre, segur que estem farts de llegir-ne. Pensem en com és un llibre amb tota la classe. Fixem-nos en com són els llibres que ens envolten.
2. Amb les idees que hagin sorgit en l'explicació al professor/a, tornarem a mirar la nostra selecció i pensem com explicarem el tema que hem triat. Volem donar sensació d'ordre o de caos? Quantes fotografies posarem a cada pàgina? Tindran totes la mateixa mida? Deixarem molts espais blancs? Què passa si retallem alguna imatge, tal com feia Fontserè amb les seves fotografies? Dibuixarem esbossos en un paper en blanc: podreu consultar el full d'exemples de paginacions.
3. Penseu també en la portada: quina informació volem que hi hagi? Voldrem una fotografia o només text? Quina mida tindrà la fotografia de portada? Posarem el nom de tots els alumnes del grup o

pensarem un nom que representi tot el grup?

4. Un cop tinguem la proposta, l'ensenyarem al professor/a i triarem les imatges definitives. Veureu que hi ha tres mides: una gran, una mitjana i una petita. També agafarem els plecs de paper.
5. Abans d'enganxar les imatges de manera definitiva, provarem allò que hem ideat en l'esbós. Podem subjectar les fotografies amb clips. Tanquem el llibre i llegim-lo: funciona? Hi ha alguna cosa que trontolla? Tornem-ho a provar!
6. Quan tot funcioni, podem començar a elaborar el nostre llibre. Enganxarem les fotografies i prepararem la portada. Graparem els plecs de paper i ja el tindrem acabat.

IMPORTANT: recordeu de guardar tots els esbossos i proves!

D. PRESENTEM-LO

1. Ara que el tenim acabat, recopilarem tota la informació del procés de treball: idees, fotografies descartades, selecció final, esbossos... Podem enganxar les fotografies descartades en un full, tot anomenant-les ("primera tria", "segona tria", etc).
2. Amb el llibre i el procés de treball, parlarem del nostre llibre amb la resta de la classe. No cal que expliquem com és el llibre (podrem fullejar-lo quan vulguem ara que ja existeix!), sinó com l'hem fet, què ens ha costat més, què podríem millorar... i també com ens hem organitzat com a grup, què ha funcionat i què hauríem de canviar.

TEMES PROPOSATS

NOVA YORK AMARGA

Així és com s'havia de dir el fotollibre que Carles Fontserè havia de fer de la ciutat de Nova York. Què us suggereix aquest títol? Pel que sembla, Carles Fontserè volia oferir-nos una imatge que trenqués l'estereotip: els grans gratacels i l'opulència d'alguns barris de la ciutat. A través del seu fotollibre, potser volia parlar-nos d'una ciutat desagradable, difícil, dura.

EL HORMIGÓN Y LAS HORMIGAS

Així és com s'havia de dir la col·lecció de llibres de l'editorial Alfaguara en la qual s'havien de publicar els fotollibres de Carles Fontserè. Què us suggereix aquest títol? Heu vist mai com viuen les formigues? Els formiguers són estructures gairebé laberíntiques, on les formigues viuen en comunitats, segons una estructura jeràrquica.

AFROAMERICANS

Fontserè fotografia els diferents barris de la ciutat de Nova York, i ens mostra com és la gent que hi viu. Si ens hi fixem, hi ha moltes fotografies d'afroamericans: nens, avis, dones... en la seva quotidianitat. Fixem-nos en les seves imatges: què fan?, fem el mateix, nosaltres, a les ciutats?

LA NIT

Com deu ser l'ambient nocturn a la ciutat? Què hi deuen fer els seus habitants? Què fem nosaltres a la nit,

a la nostra ciutat? Carles Fontserè fotografia Nova York de dia i de nit. Fixem-nos en les seves imatges: fan el mateix de dia i de nit? Què fan quan surten de festa?

ELS QUE PORTEN

Carles Fontserè, en fotografiar l'ambient del carrer, tot sovint ens mostra gent que va d'un lloc a l'altre, transportant coses, atrafegats. On deuen anar? Quins carrers han de recórrer? És feixuga, la seva feina?

Contingut de cada sessió

De la imatge única al conjunt d'imatges

Hem treballat les fotografies de Fontserè una per una, fixant-nos en com són i què ens expliquen. Un llibre, però, està compost per moltes imatges, i per tant hem de tenir en compte com dialoguen entre elles o, fins i tot, com dues imatges juntes poden proposar nous significats. En posarem alguns exemples.

Tot i que aquestes dues fotografies mostren dos personatges diferents, fins i tot fotografiats en moments diferents (potser, fins i tot, en anys diferents!), posant les dues imatges juntes sembla que hi donem una certa continuïtat, com si el fotògraf ens mostrés un pla general i un pla detall. Aquestes fotografies no necessàriament les hem de posar una al costat de l'altra: també podem intercalar-les amb altres imatges de la ciutat per donar-nos la sensació de trajecte.

Aquesta idea de passar d'un pla general a un pla més tancat també ens pot servir per presentar un personatge. En aquest cas, combinant una fotografia que ens mostra tota l'extensió de la platja amb una que ens mostra un sol personatge aconseguim passar del tot al detall. Aquesta idea també es pot repetir amb les imatges dels carrers de la ciutat.

Fixem-nos què passa si combinem una mateixa imatge amb dues fotografies diferents. En el primer cas,

sembla que estem fent referència al pas del temps: mostrem els cotxes nous i moderns, per després mostrar-los vells, desgastats, trencats. En el segon cas, la destrucció dels cotxes sembla que doni lloc a una metàfora sobre la societat moderna, representada per una escena caòtica de la borsa. Tot i que partim sempre d'una mateixa imatge, és evident que depenent de què hi posem al costat el significat canvia.

Finalment, també val la pena fixar-nos en les semblances formals de les imatges. En proposem dos exemples. En el primer, l'estructura de l'edifici recorda l'estructura que tot just construeixen aquests dos obrers. Aquest, novament, ens pot ajudar a donar una sensació de pas del temps (passem d'estar construint un edifici a tenir-lo acabat i en ús). En el segon cas, la forma diagonal que travessa les dues imatges (el text de la sortida del metro i la biga) ens ajuden a unir dues fotografies aparentment diferents. La combinació de totes dues ens ajuda a fer referència a l'alienació del treball en sèrie o de la rutina diària.

El llibre

Què passa quan llegim un llibre? Són tots iguals? Evidentment, hi ha llibres teòrics, hi ha llibres infantils, novel·les (que poden ser d'intriga, romàntiques, d'aventures...)... Però, us heu parat mai a pensar en l'objecte?

Nota: podem portar exemples perquè els alumnes puguin manipular i experimentar les diferències entre llibres. Podem convidar-los a fer jocs de mímica: és el mateix passar els fulls d'un diari que els d'un llibre molt petit? I la distància amb què els llegim?

PORTADA

Què és el primer que veiem d'un llibre? La portada. En aquesta hi ha informació que ens pot ajudar o no a entendre el contingut del llibre. Vegem-ne alguns exemples. Quina informació apareix? El títol, la imatge de la portada (si en té), l'autor... Podem imaginar, només veient-ne la portada, de què van els llibres?

Què passaria si faltés algun tipus d'informació: si, per exemple, no hi hagués imatge? Continuaríem entenent el contingut? I si en comptes de títol i autor només hi hagués una imatge? Què en penseu?

FORMAT

No tots els llibres tenen el mateix format. N'hi ha que són quadrats, d'altres que són verticals, d'altres que són horitzontals... Encara que no ho sembli, no els llegim igual: a les pàgines de cadascun no hi cap la mateixa quantitat d'informació, el nostre ull recorre una distància entre extrem i extrem de la pàgina que és més llarga o més curta depenent de cada opció...

Heu llegit mai un diari? Heu provat de passar de pàgina quan esteu a l'autobús, el metro o el tren? La mida del diari és tan gran que es fa difícil de manipular. Aquesta mida, però, té un avantatge: més d'una persona pot llegir el mateix article a la vegada, i per tant la lectura pot ser col·lectiva.

Anem a l'altre extrem: imaginem un llibre molt i molt petit. Com és llegir-lo? Segurament, en ser tan petit, ens l'hem d'apropar. Això fa impossible que la lectura d'aquest llibre sigui col·lectiva: de fet, és tot el contrari, és una lectura íntima, gairebé secreta. Què passa amb les pàgines? Seran més fàcils de passar, però si volem mantenir el llibre obert i les pàgines són molt petites, amb el dit taparem el contingut!

LECTURA

Segurament alguna vegada us ha costat molt llegir un llibre: potser pel llenguatge que utilitzava l'autor, o potser perquè semblava molt desendreçat, i l'autor ens feia anar d'una idea a l'altra... Què passaria si l'autor hagués fet això, precisament, per fer-nos sentir perduts? No només ens explica coses amb la història que conté el llibre, sinó també amb el *com* l'està explicant. Creieu que es pot fer el mateix amb fotografies?

Com ens ho fariem per donar una sensació de caos? I d'ordre? Què passaria si deixem molts espais en blanc en el llibre? Creieu que és el mateix veure imatges molt grans o imatges molt petites? Recordeu l'exemple del diari i del llibre petit.

Per elaborar el nostre fotollibre haurem de pensar en tot això: en **què expliquem**, però també, en **com ho volem explicar**.

IMATGES

Us heu fixat que en els llibres sempre hi ha un marge? El text mai comença a l'inici exacte del paper, sinó que deixem uns centímetres al voltant perquè ens sigui més còmode llegir-lo. Amb les fotografies passa una cosa semblant.

Les fotografies poden tenir **marges** més grans o més petits, depenent del nostre criteri. Així, fa l'efecte que la fotografia està continguda dins del llibre. Què passa, però, si no hi posem cap marge? D'això en diem posar la fotografia **a sang**. A diferència de l'anterior, la fotografia ja no semblarà continguda, sinó tot el contrari: semblarà que s'escapi del llibre.

Les imatges poden ocupar tot l'espai de la pàgina, o estar a **doble pàgina**. D'aquesta manera tindriem, o bé un espai en blanc (o una altra fotografia) al costat amb la qual féssim dialogar la fotografia, o bé només la imatge que hem triat, sense cap relació o cap pausa (full blanc).

Al mateix temps, podem decidir posar més d'una imatge en la mateixa pàgina, com si fos una seqüència.

Us deixem un full d'exemple de possibles paginacions perquè els alumnes puguin consultar-lo sempre que necessitin durant el procés de treball.

4 Criteris d'avaluació

A continuació, proposem un seguit de criteris d'avaluació per tal de valorar la feina dels alumnes:

- Reconèixer i llegir imatges atenent els aspectes formals i narratius de les propostes.
- Elaborar i participar activament en el projecte de creació.
- Seguir el procés de creació proposat: concepció, disseny i execució.
- Utilitzar el dibuix i l'esbós com a eines bàsiques per a la plasmació d'idees.
- Seleccionar les fotografies i els formats més adequats per a la presentació del tema.
- Usar terminologia específica en la presentació final del treball.
- Reflexionar sobre les activitats i els processos artístics desenvolupats i argumentar-los objectivament.
- Reflexionar sobre l'aprenentatge propi i el treball en equip.

Proposem també l'autoavaluació i la coavaluació com a mesures per reflexionar durant el procés d'elaboració del fotollibre. Adjuntem una proposta de graella perquè l'omplin els alumnes al final de cada sessió. La podem lliurar en començar la classe per orientar els alumnes.

5 Materials educatius

3.1 Presentació

- A. Retrats de Carles Fontserè
- B. Fotografies de Nova York de Carles Fontserè (qualitat projecció)

3.2 Llenguatge fotogràfic: les fotografies de Carles Fontserè

- A. Imatges de les fitxes de l'activitat per a projecció (en cas que sigui necessari projectar les imatges durant la correcció)
- B. Fitxes activitat llenguatge fotogràfic (A, B, C, D i E)

3.3 El fotollibre

- Imatges dels fotollibres:
 - Joan Colom: *Izas, rabizas, colipoterras* (1964)
 - Oriol Maspons i Julio Ubiña: *Toreo de salón* (1963)

3.4 Fem un fotollibre!

- Fotografies de Fontserè
 - A. Per a treballar-hi
 - B. Per a fer esbós
- C. Fitxes de l'activitat
- D. Esquema de possibilitats de paginació
- E i F. Proposta dels temes
- G. Graella d'autoavaluació i coavaluació

6 Bibliografia

[1] F. RIUS, Núria. *Exposició "Carles Fontserè: photocitizen. Els projectes pendents"* [en línia] 17 de juny de 2016 [consulta: 20 d'agost de 2016]. Disponible a: <<https://nuriafrius.com/2016/06/17/exposicio-carles-fontsere-photocitizen-els-projectes-pendents/>>

[2] PLANAS, Ricard (ed.). *Carles Fontserè : photocitizen. Del món a Catalunya*. Girona: Rigau Editors, 2016

[3] MAGNUM PHOTOS. *Magnum photos history museum* [en línia]. Disponible a: <https://pro.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=CMS3&VF=MAX_2&FRM=Frame:MAX_3> [Consulta: 20 de setembre de 2016].

BALSELLS, David; RIBALTA, Jorge. *Joan Colom: jo faig el carrer. Fotografies, 1957-2010*. Barcelona: Museu Nacional d'art de Catalunya / La Fábrica, 2014.

BATLLEM, Núria. "El fotoperiodisme de Carles Fontserè". Girona: Imatge i Recerca. 14es Jornades Antoni Varés, 2016. Disponible a: <http://www.girona.cat/sqdap/docs/p0hsl4ic-batlle-text.pdf>

Carles Fontserè: 1916-2016 [en línia]. Disponible a: <<http://www.carlesfontsere.cat/>> [Consulta: 18 d'agost de 2016].

COLOM, J i JOSÉ CELA, C. *Izas, rabizas y colipoterras: Drama con acompañamiento de cachondeo y dolor de corazón*. Barcelona: Lumen, 1964

GALDERICH, A. "Izas, rabizas y colipoterras (1964) de Joan Colom i Camilo José Cela, dues visions de la prostitució femenina". Píscolabis Librorum [Blog, en línia] 18 de gener de 2012 [Consulta: 15 de setembre de 2016]. Disponible a: <<http://librorum.piscolabis.cat/2012/01/izas-rabizas-y-colipoterras-1964-de-18.html>>

GALDERICH, A. "Toreo de salón (1963), un llibre de Maspons+Ubiña i il·lustrat per Camilo José Cela". Píscolabis Librorum [Blog, en línia] 15 de març de 2010 [Consulta: 15 de setembre de 2016]. Disponible a: <<http://librorum.piscolabis.cat/2010/03/toreo-de-salon-un-llibre-de.html>>

MASPONS, O; UBIÑA, J; CELA, C. J.: *Toreo de salón: farsa con acompañamiento de clamor y murga*. Barcelona: Lumen, 1963.